

«Οί ἐπιστολές τοῦ ὀσίου Εὐγενίου τοῦ Αἰτωλοῦ στή δημώδη γλώσσα τῆς ἐποχῆς»

Μαρία Παναγιωτοπούλου – Μποτονάκη

Σέ καιρούς δυσχειμέρους, ὅταν τό παρόν φαίνεται δυσβάσταχτο καί τό μέλλον φαντάζει τόσο δυσοίωνο, κυρίως γιά τά παιδιά μας, μοιάζει ματαιοπονία νά ἀσχολεῖται κανείς μέ τήν μελέτη τοῦ παρελθόντος, ἀνάλωση δυνάμεων καί πόρων, δαπάνη χρόνου. Εὐκόλα μπορεῖ νά σέ κυριεύσει ὁ πειρασμός τῆς ἀμφιβολίας καί νά ἀναρωτηθεῖς: Πρὸς τί ἓνα ἀκόμα συνέδριο γιά τόν ὀσιο Εὐγένιο τόν Αἰτωλό καί τούς περί αὐτόν; Τί τό νέο ἔχει νά προσκομιστεῖ στήν ἱστορική ἀνάγνωση τοῦ περιρρέοντος χωροχρόνου, τοῦ ἱστορικοῦ γίγνεσθαι, τῶν κοινωνικῶν καί πολιτισμικῶν συνθηκῶν; Καί μέ ποιάν ἀνάκαρα νά ἀναδιφήσεις τό παρελθόν ὅταν τό παρόν σέ πνίγει;

Τίς ἀπαντήσεις σου τίς δίνει τό ἴδιο τό παρελθόν. Πρῶτα ἀπ' ὅλα γιατί πολλές ἀπό τίς ενδιαφέρουσες εἰσηγήσεις τοῦ συνεδρίου κατέδειξαν ὅτι ὁ ὀσιος Εὐγένιος καί ἡ σχετική μέ αὐτόν θεματολογία εἶναι ἓνα ἀνεξάντλητο κεφάλαιο στό ὅποιο ἡ σκυταλοδρομία τῆς ἱστορικῆς ἔρευνας πάντα κάτι νέο θά ἔρχεται νά προσθέτει. Καί ἀξίζει τόν κόπο νά μελετᾶται ἓνα τέτοιο παρελθόν, ὅπως τόνισε στόν παραμυθητικό λόγο του ὁ σεβασμιώτατος μητροπολίτης Αἰτωλοακαρνανίας κύριος Κοσμᾶς.

Ὅσον ἀφορᾷ ὅμως τήν ἀνάκαρα πού ἀναζητοῦμε, αὐτήν πάλι στό παρελθόν τήν βρίσκουμε ἂν ἀναλογιστοῦμε τό παράδειγμα τοῦ ὀσίου καί ἀντλήσουμε δύναμη ἀπό τή δική του. Ἄς φέρουμε στό νοῦ τίς διώξεις πού ὑπέστη τότε πού καθαιρέθηκε ἀπό τήν ποθεινή του ἱεροσύνη, ἐπειδή ἦταν ὁμόφρων τοῦ πατριάρχη Κύριλλου Λούκαρη· ἄς τόν συλλογιστοῦμε φυλακισμένο στό Αἰτωλικό τίς παραμονές τῶν Χριστουγέννων τοῦ 1641. Καί μπορούμε νά νιώσουμε τήν πικρία πού γεύτηκε ἀπό τή συμπεριφορά τήν ἀχάριστη τῶν μαθητῶν του, τοῦ Ἀναστασίου Παντοδύναμου καί τῶν ἄλλων, ὅταν κινήθηκαν

έναντίον του. Καί δέν εἶναι δύσκολο νά συναισθανθοῦμε τή μοναξιά του στό πνευματικά καί πολιτιστικά στεῖρο καί ἄμουσο Καρπενήσι καί στά κακοβιώτα Ἀγραφα. Καί τέλος, ιδίως ὅσοι προβαίνουν στήν ἡλικία, καί νιώθουν τό κορμί τους νά βαραίνει κυρίως τίς ἀνήλιαγες μέρες τῶν βαρέων χειμῶνων στά ὄρη, μποροῦν καλύτερα νά ἀντιληφθοῦν τίς δυσκολίες τῆς ζωῆς του, ὅπως τίς περιγράφει, στήν ἀνήλιαγη Γούβα. Κι ὅμως ἔμεινε, ἐπέλεξε νά μείνει ἐκεῖ, στίς δικές του Θερμοπύλες, ποτέ ἀπό τό χρέος μή κινῶν. Ἀσκητεύοντας, διδάσκοντας, ἀλληλογραφώντας, συμβουλευόντας καί τό κυριότερο ἐμπνέοντας.

Ποιό ἦταν τό βαθύτερο κίνητρό του, αὐτό πού τόν κράτησε ἀκλόνητο καί σθεναρό ἐπί τόσα ἔτη, δραστήριο καί μάχιμο ἐνάντια σέ τόσες ἀντιξοότητες; Πρωτίστως ἡ Θεία Χάρις καί ἡ βαθυτάτη πίστις του. Ἀλλά νομίζω καί κάτι ἀκόμη, πού ἀφορᾷ τή σκέψη του, τό ιδεολογικό του ὑπόβαθρο: πυρήνας του θαρρῶ πῶς ἦταν ὁ θρησκευτικός οὐμανισμός τῆς ἐποχῆς ἐκείνης μέ κύριο ἐκφραστή τόν πατριάρχη Κύριλλο Λούκαρη. Καί δέν εἶναι τίποτα ἄλλο ὁ θρησκευτικός οὐμανισμός παρὰ ἡ πεποίθηση στήν ἀνθρώπινη ὑπαρξη καί λογική, ὅτι μέ τήν κατάλληλη παιδεία μπορεῖ νά ἀλλάξει τίς ἱστορικές συνθηκες.

Ἀλλά ὁ θρησκευτικός οὐμανισμός εἶναι στενά συνδεδεμένος μέ ἕνα κεφαλαιῶδες ζήτημα τῆς ἐλληνικῆς ἱστορίας τό γλωσσικό. Ἀνάλυσή του ἐμπεριστατωμένη καί συναφή μέ τό θέμα τῆς γλώσσας τοῦ ὀσίου Εὐγενίου τοῦ Αἰτωλοῦ καί τοῦ Ἀναστασίου Γορδίου μπορεῖ νά ἀνατρέξει ὁ ἀναγνώστης στίς σελίδες των πρακτικῶν στήν εἰσήγησι τοῦ κυρίου Νεραντζῆ Ἰωάννη «Εὐγένιος, Ἀναστάσιος Γόρδιος καί το γλωσσικό ζήτημα: μία ἄδηλη σχέση». Ἐδῶ θά περιοριστοῦμε σέ μία πολύ σύντομη ἀναφορά.

Ἦδη ἀπό τόν 1^ο π.Χ. αἰ. μέ τό κίνημα τοῦ Ἀττικισμοῦ διαμορφώθηκε στόν ἐλληνισμό μία διχοτομία γιά τή χρήση τῆς γλώσσας: ἀπό τήν μία ἡ ἀπλή, δημώδης προφορική συνέχεια τῆς ἀλεξανδρινῆς κοινῆς πού ὁδήγησε διά μέσου τῶν αἰῶνων στή σύγχρονη δημοτική. Ἀπό τήν ἄλλη ἡ λόγια ἀρχαῖζουσα καί νέα γραπτή κυρίως γλώσσα ἀπομίμηση τῆς κλασσικῆς ἀττικῆς. Ἡ διχοτομία διέτρεξε τοὺς βυζαντινοὺς χρόνους καί στά δέκα χρόνια τῆς τουρκοκρατίας συνεχίστηκε μέ ὑποστηρικτές τῆς δεύτερης γλωσσικῆς μορφῆς κυρίως τόν

άνωτερο κληρο, τό Πατριαρχεῖο καί τούς Φαναριώτες. Σέ αὐτούς ἀντιπαρατίθενται οἱ νεωτεριστές καί φιλελεύθεροι ἄστοί πού ἐνστερνίζονται τή δημώδη γλώσσα. Βέβαια ὑπάρχουν καί οἱ ὑποστηρικτές τῆς θέσης ἐκείνης πού βλέπουν τή γλώσσα ὡς μία καί ἐνιαία καί ἀμφισβητοῦν τή διγλωσσία. Τό δεδομένο ὅμως εἶναι ὅτι ἐπὶ αἰῶνες στό σῶμα τοῦ ἑλληνισμοῦ ἀναπτύσσονταν δύο παράλληλες γλωσσικές ἐκφραστικές μορφές πού ἀντιστοιχοῦσαν κοινωνιολογικά σέ διαφορετικά κοινωνικά στρώματα μέ διαφοροποιημένους συχνά ἰδεολογικούς προσανατολισμούς.

Ὡστόσο ἤδη ἀπό νωρίς ἐμφανίσθηκαν μέσα στόν κληρο ἐξαιρέσεις στό θέμα τῆς χρήσης τῆς γλώσσας: σπουδαῖοι κληρικοί καί ποιμενάρχες ὅπως ὁ Δαμασκηνός Στουδίτης, ὁ Μάξιμος Μαργούνιος, ὁ Μελέτιος Πηγᾶς, ὁ Κύριλλος Λούκαρις, ὁ Μάξιμος Καλλιπολίτης, ὁ Ἡλίας Μηνιάτης, στράφηκαν πρὸς τήν κοινή γλώσσα τῆς ἐποχῆς τήν ὁποία χρησιμοποίησαν τόσο στήν προφορική ἐπικοινωνία τους μέ τό ποίμνιο, στό κήρυγμά τους, ὅσο καί στίς μεταφράσεις τους τῶν κειμένων τῆς Γραφῆς, ὅσοι τίς ἐπιχείρησαν¹

Τοῦτοι οἱ λόγιοι καθόλα κληρικοί ἐπέλεξαν νά διαφοροποιηθοῦν ἀπό τούς πολλούς καί συνήθεις ἐκκλησιαστικούς ἄνδρες οἱ ὁποῖοι, ὅπως ἔχει γραφεῖ «συνήθως ἐπεδίωκαν τήν ἐπίδειξη τῶν ρητορικῶν τους ἱκανοτήτων καί τῶν καλῶν τους ἑλληνικῶν. Ἀπέδιδαν ἰδιαίτερη σημασία στή σύμμετρη δομή τοῦ λόγου, στά ρητορικά σχήματα, στίς ἀναφορές στήν Ἁγία Γραφή συχνά ἀδιαφορώντας ἂν τό ἀκροατήριό κατανοοῦσε ὅσα ἔλεγαν».²

Θά μπορούσε βεβαίως κάποιος νά ἀντιτείνει ὅτι ἕνας τέτοιος ὑψιπέτης λόγος σκοπό ἔχει νά ἀνασύρει τόν ἄνθρωπο ἀπό τό μέτριο στό ὁποῖο εὐρίσκεται καί νά τόν ἀνάγει στά ὑψηλά. Τό ἐρώτημα εἶναι πῶς θά ἐπιτευχθεῖ αὐτό, ὅταν ὁ δέκτης δέν προσλαμβάνει τό μήνυμα.

¹ www.komvos.edu.gr/endoglwssiki/.../byzantio.ht

² Ἀγγελικὴ Σκαρβέλλη-Νικολοπούλου www.kostasbeys.gr/articles.php?s=3...1

Σέ αντίθεση λοιπόν μέ αὐτούς τούς κληρικούς πού μένουν προσηλωμένοι στή χρήση τῆς λογίας γλώσσας, ἐμφανίζεται ὁ Μελέτιος Πηγάς, πού «ἐγκαινίασε νέο τρόπο για νά ἀγγίξει τίς καρδιές τῶν ἀνθρώπων. Παραμέλησε τούς ρητορικούς κανόνες, υἱοθέτησε τήν ὁμιλούμενη γλώσσα καί μίλησε ἀuthόρμητα. Ἡ ἀπήχηση αὐτῆς τῆς καινοτομίας ὑπῆρξε εὐρύτατη καί ὅπως ἦταν φυσικό πολλοί μεταγενέστεροι, ὅπως ὁ Μάξιμος ὁ Πελοποννήσιος καί πολύ ἀργότερα ὁ ὁσμάς ὁ Αἰτωλός τόν μιμήθηκαν. Ἔτσι ἡ δημώδης γλώσσα γίνεται ὄργανο φωτισμοῦ ὅλων τῶν κοινωνικῶν τάξεων. Τά κείμενα αὐτῶν τῶν ὁμιλιῶν ἢ διδαχῶν πού ἔχουν διασωθεῖ μαρτυροῦν ἀκριβῶς αὐτήν τήν προσπάθεια γιά τή βελτίωση τῶν ἡθῶν καί τῶν ἀνθρωπίνων σχέσεων, γιά τή διατήρηση τῆς ὀρθοδόξου πίστεως ἢ ὁποῖα κινδύνευε ἀπό τούς δυτικούς μισσιοναρίους καί τή μέριμνα γιά τήν παιδεία».³

Εἶναι λοιπόν, νομίζω, σαφές, ὅτι ἄνδρες τέτοιοι ὅπως ὁ Μελέτιος Πηγάς προέκριναν τοῦ καλλιεποῦς λόγου τήν ἀρετή τοῦ ποιμνίου πού θα τήν ἐπετύγγαναν, ὅπως πίστευαν, ἂν χρησιμοποιοῦσαν στήν ἐπικοινωνία τους μέ τόν ἀπλό λαό μιᾶ γλώσσα κατανοητή ἀπό αὐτόν. Γιατί εἶχαν θέσει ἕνα στόχο καί εἶχαν ἐπιλέξει ἕνα ἀνάλογο πρὸς αὐτό μέσο γιά τήν ἐπίτευξή του. Καί αὐτό σημαίνει καί προϋποθέτει συγκεκριμένο ιδεολογικό προσανατολισμό ὁ ὁποῖος με τή σειρά του ἀνάγει σέ βαθύτατη περίσκεψη καί ἀναζήτηση ἐπιρροῶν ἢ προαγγέλων ἀπό τό μακρινό παρελθόν. Καί τέτοιοι ὑπῆρξαν ἤδη ἀπό τόν 16^ο, με λογίους ἄνδρες ὅπως ὁ Νικόλαος Σοφιανός, ὁ Νίκανδρος Νούκιος⁴ κ.α πού ἐνδιαφέρθηκαν νά μεταφραστοῦν στή δημοτική κείμενα τῆς ἀρχαίας γραμματείας.

Μέσα σέ αὐτό τό πλαίσιο θεωροῦμε ὅτι ἐρμηνεύονται καί οἱ ἐπιστολές τοῦ ὁσίου Ἐυγενίου ὅσες εἶναι συνθεμένες σέ μιᾶ γλώσσα πού πλησιάζει πολύ στή δημώδη τῆς ἐποχῆς του.

³ Ἀγγελικὴ Σκαρβέλη-Νικολοπούλου διαθέσιμο στην ἰστοσελίδα www.kostasbeys.gr/articles.php?s=3...1

⁴ Γιά τόν λόγιο αὐτό τοῦ 16ου αἰῶνα βλ. τὴ διατριβὴ τῆς Μαρίας Παναγιωτοπούλου «Ὁ Νίκανδρος Ἀνδρόνικος Νούκιος καί ἡ Τραγωδία «Εἰς τὴν Αὐτεξουσίῃ Ἀναίρεσιν»

Ἀπευθυνόμενες ἄλλες σέ ἱερεῖς καί μοναχοὺς, ἄλλες σέ επισκόπους, ἄλλες σέ λαϊκοὺς, ἄτομα ἢ συλλογικά κατοίκους χωριῶν, σκοπὸν εἶχαν τὴν παιδαγωγία, στόχο τὴν ἠθικὴ διαφώτιση, ἐπιδίωξη τὴ βαθύτερη καὶ οὐσιαστικὴ ἐπικοινωνία μὲ τοὺς παραληπτές. Ὁ συγγραφεὺς ἀναγνωρίζοντας καὶ σεβόμενος τὸ γλωσσικὸ ὑπόβαθρο τῶν ἀνθρώπων στοὺς ὁποίους ἀπευθύνεται, σέβεται τὴν ἀντιληπτικὴ τους ἱκανότητα καὶ ἐπειδὴ στόχος του δὲν εἶναι νὰ ἐντυπωσιάσει ἀλλὰ νὰ χειρουργήσῃ μὲ τὸ λόγο τίς ψυχές καὶ νὰ τίς ὁδηγήσῃ σέ ἐπίγνωση συνθηκῶν (οἰκονομικῶν, κοινωνικῶν, πνευματικῶν) ἀφήνει κατὰ μέρος τὴ λόγια γλῶσσα τῆς ὁποίας εἶναι ἄριστος γνώστης καὶ χειρίζεται τὴ δημῶδη τῆς ἐποχῆς του ἢ μερικές φορές γράφει σ' ἓνα μεικτὸ λόγο.

Ἐδῶ τίθεται τὸ ἐρώτημα κατὰ πόσο ὁ ὅσιος μποροῦσε νὰ ἀπαλλαγεῖ ἀπὸ τὴ συνήθεια νὰ ἐκφράζεται στὴ λόγια γλῶσσα καὶ νὰ μεταστρέφεται στὴ δημῶδη. Νὰ ἐναλλάσσεται δηλαδή ἀπὸ τὴ μιά γλωσσικὴ μορφή στὴν ἄλλη. Τὰ μιξοβαρβαριστὶ συνθεμένα γράμματά του μᾶλλον ὑποδηλώνουν μιά δυσκολία στό ζήτημα αὐτό.

Κρίνοντας γενικότερα τίς ἐπιστολές τοῦ ὁσίου διακρίνει κανεῖς τὸ «φιλοσοφικὸ καὶ ἐπιστημονικὸ πνεῦμα τοῦ κορυδαλλισμοῦ μὲ τὴν ὀρθόδοξη εὐλάβεια καὶ τὴν ἀσκητικὴ διάθεση»⁵. Ἀλλὰ εἰδικότερα γιὰ ὅσες ἔχουν συντεθεῖ στὴ δημῶδη τῆς ἐποχῆς, ἓνας ἄλλος ἱστορικὸς τῆς νεοελληνικῆς λογοτεχνίας ὁ Κ.Θ. Δημαρᾶς ἐπισημαίνει:

«Σ' αὐτὰ θαυμάζει κανεῖς τὴν ἀπλότητα, τὴ γλύκα πού συνδυάζονται ὁμως με πολλὴ φυσικὴ μεγαλοπρέπεια καὶ μὲ μιαν ἀσκητικὴ σκληρότητα καὶ ἀλυσισιά. Ὁ μαθητὴς καὶ βιογράφος τοῦ Ἀναστάσιος Γόρδιος πού ἐφρόντισε γιὰ τὴ συγκέντρωση τῶν ἐπιστολῶν του λέει γιὰ ὅσες εἶναι γραμμένες σέ γλῶσσα λαϊκὴ ὅτι «αὐταὶ μᾶλλον ἐκείνων παρά πάντων σοφῶν τε καὶ

⁵ Πολίτης Λίνος, Ἱστορία Νεοελληνικῆς Λογοτεχνίας, ΜΙΕΤ, Ἀθήνα, 1980, 62

ιδιωτῶν ἐθαυμάζοντο κάλλους ἔνεκα καί ἥθους κατασκευῆς. Ἐμᾶς μᾶς γοητεύει ιδίως ὁ τόνος του ὁ πατριαρχικός μαζί καί προφητικός.»⁶

Διατρέχοντας τίς ἐπιστολές αὐτές ἐντυπωσιάζει καταρχάς ἡ δίψα, ἡ ἀνάγκη τοῦ ἀνθρώπου γιά ἐπικοινωνία. Εἶναι πάμπολλες οἱ φορές, σέ ποικίλους παραλήπτες πού ὁ ὁσῖος μέ πολυσχιδία τρόπων διατυπώνει τό παράπονό του γιά τήν ἀμέλειά τους νά ἐπικοινωνήσουν μαζί του. Νά ἔνα χαρακτηριστικό παράδειγμα ἀπό ἐπιστολή ἀπευθυνόμενη σέ ἄγνωστο ἱερέα⁷:

«Πολλές φορές ἐγώ συλλογιζόμενος εἰς τόν νοῦν μου καί καθ' αὐτόν τήν περικοπήν ἐκείνην τήν εὐαγγελικήν τήν λεγομένην ἀπό προσώπου τοῦ μακαρίου Πέτρου πρός τόν δεσπότην ἡμῶν Χριστόν, «εἰ καί πάντες» λέγων «οἱ φίλοι θέλουσιν ἀρνηθῆ, ἐγώ δέ οὐδέποτε ἀρνήσομαι, ἀλλ' ἔτοιμός εἰμι καί εἰς φυλακήν καί εἰς θάνατον», ταῦτα μεταφέροντας καί ἐγώ εἰς τοῦ λόγου μου, ἂν καί πάντες ἀποστραφῶσι τήν φιλίαν μας, ὁ ἱερός ὁ δεῖνα εἶναι ἀχώριστος· ἀλλ' ἠπατήθην οὕτω συλλογιζόμενος, διατί βλέπω τώρα φανερά τά ἔργα τῶν λόγων ἀντιστρατευόμενα. Ἐλόγιαζα κἄν μία φοράν ἢ δύο τόν χρόνον τό ὀλιγώτερον νά ἀπολαμβάνωμεν σωματικῶς τό τίμιον καί εὐλαβέστατον πρόσωπον τῆς ἀγάπης σου, καθώς πολλάκις διά ζώσης φωνῆς μᾶς ὑπεσχέθη. Τώρα ἐπέρασαν δύο χρόνοι, σχεδόν νά εἰπῶ καί τρεῖς, καί μήτε γράμματος μᾶς ἀξίωσε ποτέ μήτε λόγων ψιλῶν· εἶναι τοῦτο ἔργον φίλου πιστοῦ; εἶναι τοῦτο γνησίου ἱερέως ὑπόσχεσις; ἢ τυχόν δέν ἤκουσε ποτέ τί ὀρίζει τό σοφόν καί φρόνιμον ἐκεῖνο τῆς ἐκκλησίας ἀπόφθεγμα χεῖλη λέγον ἱερέως οὐ ψεύδεται; ἢ τό ἤκουσε, ἀλλά τό ἐπαρήκουσεν; ἀλλ' αὐτή γνωρίζει καλά τά ἐπιτίμια τῶν παραβαινόντων». Ἄς εἶναι γοῦν καί τοῦτο· ἀλλά ἄς κάνη νέας φιλίας ἀρχήν καί ἄς δείξη τήν φιλίαν μέ ἔργα καί ἄς κοπιάσῃ ποτέ νά τήν ἀπολαύσωμεν καί νά μᾶς ἀναπαύσῃ τόν λογισμόν καί τήν ἐνοῦσαν φλόγαν τῆς ἀγάπης».

⁶ Κ.Θ.Δημαράς, *Ιστορία της Νεοελληνικής Λογοτεχνίας*, ἔκτη Ἰκαρος, 1975, 61-62

⁷ Ευγενίου Γιαννούλη του Αιτωλοῦ *Επιστολές*, (κριτική ἔκδοση, ἐπιμέλεια, Ι.Ε. Στεφανής, Νίκη Παπατριανταφύλλου-Θεοδωρίδη, Θεσσαλονίκη 1992), ἐπιστολή 171

Εἶναι νομίζω ἐνδιαφέρον πῶς ἐναλλάσσεται ἡ αὐστηρότητα τῆς ἐπιτίμησης μέ τό φλογερό συναίσθημα καί τήν παράκληση γιά μιὰ νέα ἀρχή φιλίας πού μαρτυρεῖ τή δίψα, ὅπως εἶπαμε και παραπάνω τοῦ ὁσίου γιά ἀνθρώπινη ἐπικοινωνία. Τόσο ἀπαραίτητης γιά νά μπορέσει νά ἀντιμετωπίσει ὁ Εὐγένιος τή δυσκολία τῆς ζωῆς στίς σκληρές συνθήκες πού ἐπίσης συχνά καί παραστατικά περιγράφει στίς ἐπιστολές του, ὅπως πολλοί μελετητές της ζωῆς του ἔχουν ἐπισημάνει.

Ἀλλά ὁ ὁσιος, ἐκτός ἀπό τήν δίψα των ἀνθρώπων, εἶχε καί ἄλλες ἀνάγκες, πιό πρακτικές καί ὑλικές, ὅπως π.χ. ἀνάγκη ἀπό κρασί, τοῦ ὁποίου πλέκει τόν ὕμνο στήν ἐπιστολή 21 πρὸς ἄγνωστο ἱερέα:

«Πάντα ὁ φίλος μέ πολύ θάρρος καί μέ πόθον τολμηρότερον γράφει καί θαρρεῦει πρὸς τόν ἡγαγαπημένον αὐτοῦ καί ἄδολον φίλον καί μάλιστα, ὅταν βιάζεται ὑπό τινος χρείας καί ἀνάγκης ἀπαραιτήτου. Ἡ αἰδεσιμότης σου ὅμως γνωρίζεις καλά καί δέν τήν λανθάνει πολλά ὁ λέγων ὅτι χωρίς τόν χριστευλόγητον οἶνον δέν ἡμποροῦμεν εἰς τήν σωματικήν ἐτούτην καί κατηραμένην ζωὴν νά ζήσωμεν, ὅχι διά τήν ἀνάγκην μόνον τῶν ἱερῶν μυστηρίων καί τῆς πνευματικῆς καί ἀναιμάκτου θυσίας τά ἱερά σύμβολα ἀλλά καί εἰς χρείαν ἐδικήν μας καί ἀνθρωπίνην πόρευσιν. Αὐτό τοίνυν τό χριστευλόγητον παύει τάς λύπας, κοιμίζει τοὺς πονηροὺς λογισμοὺς, φέρνει τήν καλήν καρδίαν, γεννᾷ τήν χαράν, δυναμώνει τά νεῦρα καί τονώνει ὅλας τάς σωματικάς δυνάμεις· μᾶς ἀναγκάζει νά πολυλογοῦμεν καί νά πλατύνωμεν τάς εὐχάς καί μέ τήν ἀφορμὴν νά ἀναφέρνωμεν καί τοὺς γονεῖς μας καί νά τοὺς θυμούμεσταν συχνά...»

Και σέ μιὰ ἄλλη ἐπιστολή του (58 πρὸς Ἀλέξανδρο), μᾶς διασώζει μιὰ σημαντική πληροφορία πρακτικῆς, λαϊκῆς ἱατρικῆς: ζητᾷ τυμπανόξιγκο γιά νά ἀντιμετωπίσει τοὺς πόνους:

« υρ Ἀλέξανδρε, Χριστὸς Ἀνέστη μέ ὅλον σου τό σπίτι καί μέ ὅλους τοὺς φίλους καί τοὺς συντρόφους σου.

ἡμεῖς γράφομεν πάντα βιαζόμενοι ὑπὸ τῆς φιλίας, γράφομεν δέ καί ὅταν ἔχωμεν χρεῖαν καὶ ἀνάγκην τινα. Τώρα γοῦν μᾶς ἀναγκάζουσι καὶ τὰ δύο, ἡ φιλία πρῶτον καὶ ἡ χρεῖα δεύτερον, καὶ δι' ὅλα τοῦτον γράφομεν πρὸς τὴν ἀγάπην σου τώρα τὸ παρόν καὶ τὴν παρακαλοῦμεν νὰ μᾶς φροντίσῃ ὀλίγον τυμπανόξιγκον, ὅτι μοῦ ἐσυνέβηκαν κάποια σφαξίματα παρ' ἐλπίδα καὶ δέν ἤξεύρω τοῦ γήρατος εἶναι τάχα ἢ τῆς πολλῆς καὶ ἀμέτρου ψύχρας ὅπου ἐσυνέβη φέτο εἰς τὰ βουνὰ τοῦτα τῶν Ἀγράφων ἐδῶ...».

Κι ἐλπίζει ὅτι ἂν οἱ πόνοι εἶναι ἀπὸ τὸ κρύο το τυμπανόξιγκο θά τὸν βοηθήσῃ· ἂν ὅμως εἶναι ἀπὸ τὰ γηρατειά, τότε μόνος ἰατρός του εἶναι ὁ ἐπερχόμενος καὶ ἀναμενόμενος θάνατος.

Καί μιά καὶ γίνεται λόγος γιὰ τίς πρακτικές καὶ ὑλικές ἀνάγκες τοῦ βίου, ἅς σταθοῦμε λίγο στὴν ἐπιστολὴ 26, στὴν ὁποία ὁ ὅσιος ἀστεϊζόμενος μιᾷ γιὰ τὴν κράμβη, ὅπως ἴσως θυμοῦνται ὅσοι ἔχουν ἐντρυφήσῃ στίς ἐπιστολές του καὶ στό βίο του. Ἐνα μικρὸ σχόλιο στὴν ἐπιστολὴ αὐτὴ καὶ στὴ γλωσσικὴ ἀντίληψη τοῦ ὁσίου. Γράφει:

« ράμβη δέ ἡμῖν ἐστίν ὁ πᾶς βίος, κράμβη ἐψητὴ, κράμβη ταριχευτὴ, κράμβη μετὰ ὕδατος καὶ ἁλῶν, ἣν καὶ ἀρμίαν ἢ χυδαία ὀνομάζει φωνή».

Ἐδῶ ὁ ὅσιος μᾶς διασώζει μιά λέξη τῆς δημῶδους «ἀρμία-ἀρμιά κατὰ το λεξικὸ Κριαρᾶ⁸. Καὶ ταυτόχρονα χρησιμοποιεῖ τὸ ἐπίθετο «χυδαῖος» μέ τὴν ἔννοια τοῦ «Κοινός»⁹ γιὰ νὰ χαρακτηρίσῃ τὴ λέξη αὐτή.

Τὴ λέξη αὐτὴ τὴ χρησιμοποιεῖ καὶ σέ ἄλλῃ ἐπιστολῇ του (115) προκειμένου νὰ χαρακτηρίσῃ τὴν ἀπλὴ γλώσσα. Ἐκεῖ ἐπιδιώκει νὰ προτρέψῃ τὸν φίλο του Φώτιο ἀπὸ τὴν Κωνσταντινούπολη νὰ τοῦ γράψῃ ἐπιστολὴ :

⁸ Εμμανουήλ Κριαρᾶ, Λεξικὸ τῆς Μεσαιωνικῆς Ἑλληνικῆς Δημῶδους Γραμματείας 1100-1669, Θεσσαλονίκη 1973, τ. Γ

⁹ Henry G. Lidell- Robert Scott , Μεγάλον Λεξικόν τῆς ἑλληνικῆς γλώσσης Σιδέρης, Αθήνα 1997,

«Επιθυμούσαμεν πολλά νά μάθωμεν τόν τρόπον τῆς μακρᾶς πρὸς ἡμᾶς σου σιωπῆς καί τῆς χρονίας ἀμνηστίας τό αἶτιον. Ἄν ἤθελεν ἡ ἀγάπη σου, διά γράμματος μόνον δισυλλάβου ἔλυνεν εὐκόλως τήν περί τούτου ἀπορίαν καί τήν ἀμφίβολον ὑπόληψιν οὕτω πως ἢ ἄλλως ἔχουσιν.Διατί γοῦν μᾶς ἀφῆκε τόσον καιρόν ἀπροσαγορεύτους; ἢ τυχόν ἐντρέπεται νά γράφῃ πρὸς ἡμᾶς πεζά καί κολοβά καί κατὰ τόν τρόπον τῶν χυδαίων»;

Εἶναι σάν νά τοῦ λέει «Μή ντρέπεσαι, γράψε μου λόγια ἀπλά, στή γλώσσα τῆν ἀπλή πού μιᾶς, τοῦ λαοῦ, δυό λόγια, μόνο νά μάθω νέα σου»,

Εἶναι ἐνδεικτικός ὁ χαρακτηρισμός αὐτός γιά τόν τρόπο πού ὁ ὅσιος ἀντιλαμβάνεται τή γλώσσα. Ἐραστής γιά πάντα τῆς λογίας, μετέρχεται τή «χυδαία» ἀλλά ἔχει συννείδηση ὅτι συχνά συνθέτει τίς ἐπιστολές του στή λεγόμενη μιξοβάρβαρη γλώσσα καί ὅπως γράφει χαρακτηριστικά καί μέ ταπεινοφροσύνη, ἀπευθυνόμενος στόν Διονύσιο Λαρίσης: (ἐπιστ.55)

«ὀρίζει πρὸς τοῖς ἄλλοις ἡ πανιερότης σου ὅτι ἐκ ψυχῆς ἀγαπάει τά παρ' ἡμῶν μιξοβάρβαρα γράμματα, ὅχι ὅτι ἔχουσι τίποτε καλόν ἢ θεωρίας ἄξιον, ἀλλά ἡ καλή διάθεσις ὅπου φέρνει πάντα πρὸς ἡμᾶς, ὡς οἱ ἐρῶντες, καθὼς λέγουσιν, ἀναπαύουσιν τόν πόθον τους πολλάκις μέ τέες εἰκόνες μόνον τῶν ἐρωμένων· τοῦτα εἶναι ὅλα προφανῆ γεννήματα καί καρπός τῆς ἀνοθεύτου ἀγάπης ὅπου φέρνει ἐκ καρδίας πρὸς τοὺς εὐτελεῖς ἡμᾶς».

Θα ἦταν ἐνδιαφέρον σίγουρα ἂν γνωρίζαμε μέ λεπτομέρειες τήν πνευματική-μορφωτική κατάσταση τῶν παραληπτῶν τῶν ἐπιστολῶν. Γιατί ἄραγε σέ ἄλλους ἐπισκόπους συντάσσει ἐπιστολές στή λογία γλώσσα καί σέ ἄλλους, ὅπως ὁ Διονύσιος Δημητριάδος στήν ἀπλούστερη ἢ ἔστω μιξοβάρβαρη;

(ἐπιστολή 57) :

«Πρέπει γοῦν, θεοφιλέστατε, ὁ ἐπισκοπῶν τοῦ λαοῦ νά στέκεται ψηλά ὡς ἂν ὁ δραγάτης εἰς τήν δραγασίαν τοῦ ὁπωροφυλακίου, νά βλέπῃ εἰς ἕνα μέρος καί ἄλλο, νά βλέπῃ ἐπίσης ἅπαντα, νά διανέμῃ τόν εὐγγελικόν λόγον μετὰ τῆς εὐλογίας, νά κοπιάζῃ ὑπέρ τῶν προβάτων καί τῆς ἀληθείας, νά διώκῃ

τούς νοητούς λύκους ἀπό τήν λογικήν ποίμνην τοῦ Χριστοῦ. Τοῦτα εἶναι ἴδια τοῦ καλοῦ ποιμένος, τό τσακισμένον πρόβατον νά τό δένη καί νά τό σφίγγῃ καλά μέ τά σχοινία τῆς εὐαγγελικῆς διδασκαλίας καί τό ψωριασμένον νά τό ἰατρεύῃ μέ τές ἀλοιφές τῶν θεοπνεύστων γραφῶν καί μέ τά ἔμπλαστρα τῆς διδασκαλίας τῶν ἁγίων Πατέρων καί τό πλανεμένον ἐκ τῆς ποίμνης νά τό γυρίζῃ μέ τό ποιμαντικόν ραβδί τῆς διδασκαλίας τοῦ ἁγίου Πνεύματος».

Τό ἴδιο ἐνδιαφέρουσα καί ἐξόχως δραματική εἶναι καί ἡ ἐπιστολή που ἀπευθύνει στόν Ἰάκωβο Λιτζᾶς καί Ἀγράφων στίς 16 Ἀπριλίου 1672 (ἐπιστ. 96)

«Θεοφιλέστατε ἐπίσκοπε κυρ Ἰάκωβε,

Ἀληθινά ὁ Χριστός ἀνέστη, καθὼς ὀρίζεις, καί ἡ θεοφιλία σου τό ὁμολογáει καί οἱ χριστιανοί πανταχοῦ τό ὁμολογοῦσιν. Ἦθελα γοῦν νά παραπονεθῶ καί ἡ γῶ ὡσάν καί ἄλλοι πολλοί ἀνόητοι, διατί δέν ἀνάστησεν ὁ Χριστός καί ἡμᾶς ἀντάμα μέ λόγου του, ὁπού εὐρίσκόμεσθην εἰς τόσους λάκκους κακῶν, ὁπούς μᾶς ἐκύκλωσαν τά κακά τῶν βαρβάρων ὡσάν οἱ μέλισσες τό κερί· μου ἀπεκρίθη ὁμως ὁ Χριστός, ἀλλ' ὄχι στόμα πρὸς στόμα, ἀλλά μέ κάποιαν προφητικήν καί θεῖαν ἔμπνευσιν καί μου εἶπε· «Δέν σᾶς συνανέστησα, μήτε σᾶς ἀνασταίνω ποτέ, ὅτι εἴστε ἀνάξιοι ἀναστάσεως· σᾶς εἶπα πολλές φορές νά μετανοήσετε καί νά ἀφήσετε τά πονηρά σας ἔργα, νά γυρίσετε πρὸς ἐμένα καί νά γυρίσω καί ἐγώ πρὸς ἐσᾶς, ἀλλά ἐσεῖς ἐγενήκατε ἀπό τά ἄλογα ἀλογώτεροι καί ἀπό τά ξύλα τά ἀναίσθητα ἀναισθητότεροι»

Καί σέ ἀνάλογο ὕφος γράφει σέ ἀνώνυμο μητοπολίτη (ἐπιστ. 240)

« αἱ τό μέν εἰσόδῃμα τῶν προβάτων, λέγω τάς ἐκκλησιαστικάς συδοσίας, τάς λαμβάνει, ἀλλά τά πρόβατα τά ἄφηκες ἀνεπιμέλητα, δηλονότι ψωριασμένα καί ἄρρωστα καί εἰς μυρίους θανάτους· χρειάζονται ὁμως θεραπείαν, δέσποτα, καί βοήθειαν πολλήν, ὅτι τό βάρος ὅλον κρέμεται εἰς τό λαιμόν σου. Ὅταν γοῦν ἔλθῃ ὁ ἀρχιποίμην Χριστός νά γυρεύσῃ λογαριασμόν, εἶπέ μου, παρακαλῶ, τί θέλεις ἀποκριθῇ;»

Αλλά από τήν ἄλλη εἶναι ἀπολύτως ἀναμενόμενο νά ἐκφράζεται στή γλώσσα αὐτή ὅταν ἀπευθύνεται σέ ἀνθρώπους τοῦ λαοῦ, ὅπως στούς μαστόρους τῆς Σόφιας (ἐπιστ.86):

«Τό θυμοειδές καί εὐγενέστατον ἄλογον, χριστιανοί μου, ὁ κάμπος δέν τό ἀναγκάζει νά δράμῃ ἢ νά πιλαλήσῃ, ἀλλά ἡ φυσική προθυμία ὅπου ἔχει εἰς τήν καρδίαν τό κινάει. Ἔτσι γοῦν καί ὁ καλός χριστιανός ὁ φοβούμενος ἐκ ψυχῆς τόν Θεόν καί ἐκεῖνος ὅπου μελετάει ἡμέρας καί νυκτός τόν θάνατον καί ἐκεῖνα ὅπου μετά τόν θάνατον ἀκολουθοῦσι κάθε ἄνθρωπον, ἐκεῖνον δέν τόν ἀναγκάζει τόσον πολλά τινάς εἰς τό καλόν καί εἰς τά ἔργα τά σωτήρια καί ψυχωφελεῖ, ἀλλά ἀπό λόγου του κινᾶται μόνον εἰς τό καλόν καί ἀπό ἀφορμήν ὀλίγην· καί σοφός ὢν γίνεται σοφώτερος καί προκόπτει εἰς τήν χριστιανικήν ζωήν».

Ὅταν χρειάζεται ὁ λόγος του γίνεται δριμύς. Ἔτσι γράφει στόν ἱερομόναχο Γρηγόριο Μάνεση στίς 5 Μαρτίου 1682 (ἐπιστ.163)

« υρ Γρηγόριε, ὑγίαινε ἐν Χριστῷ μέ ὅσους ἀγαπᾷς

Ἔλαβα τό γράμμα σου καί ἐγνώρισα δι' αὐτοῦ τήν κατάστασιν τῆς ψυχῆς σου καί ἐθαύμασα καί ἀεὶ θαυμάζω, ὅτι γέρων ὢν καί προβεβηκώς μωραίνεις καί ἀκολουθᾷς τά γεροντάτα τῶν παλαιῶν Ἀνατολικιωτῶν. Ἐγώ δέν σέ ἔπεμψα αὐτοῦ νά γεροντεύῃς καί νά ἀκολουθᾷς μητροπολίτας, ἀλλά νά διδάσκῃς καί νά δείχνῃς γράμματα, ὅπου τούς καιρούς τούτους πανταχοῦ ἐχάθηκαν. Ἐπρόκρινα μᾶλλον τοῦτο ἢ νά σέ ἔχω μέ λόγον μου νά μέ πιάνῃς ἀπό τό χέρι νά σηκώνωμαι καί νά μοῦ δείχνῃς τήν στράταν, ὅπου ἐτυφλάθηκα. Ἀλλά σύ ἐφεῦρες φιλοσοφώτεραν ὁδόν ἢ, νά εἰπῶ ἀνοητοτέραν καί ἐπαράδραμες τήν θεωρίαν καί τήν κατὰ Χριστόν ζωήν. αἱ σύ ὄντας αὐτοῦ νά λέγουσι τινές ἀπ' αὐτοῦ νά φέρουσι τά παιδιά τους ἐδῶ νά παιδευθοῦν καί ἐκεῖνος, λέγω δέ ὁ Μανολάκης, ὅπου ἔδωκε τό τοσοῦτον σιτηρέσιον ἀκούοντας τό ἀκερδές τῆς ἐλεημοσύνης πῶς τοῦ φαίνεται ἢ τί λέγει, καθώς μοῦ γράφει ὁ Φώτης. Ἄν τόν Μανολάκην τόν ἀπατῶμεν ὡς ἄνθρωπον, τόν Θεόν τοῦ παντός πῶς εἶναι δυνατόν νά τόν ἀπατήσωμεν,

όπου γνωρίζει και πρό γενέσεως τά πράγματα;.....Ἐπάνελθε γοῦν καί ἐπιλαβοῦ τῆς παιδεύσεως καί, ἄν ἐγήρασε κατά τό παρόν καί δέν δύνεσαι εὐκόλως νά ὑπηρετήσεις σχολεῖον, θές ἀντί σοῦ τόν δοκομώτερον μαθητή σου νά δείχνη αὐτοῦ γράμματα καί νά παιδεύῃ τούς ἀπαιδευτούς, διά νά δοξάζεται ὁ Θεός...»

Εἶναι ἴσως χαρακτηριστική ἡ περίπτωση αὐτή γιά ὅσα ἀνέφερε ὁ Χαρίτων Καρανάσιος σχετικά μέ τούς μαθητές τοῦ ὁσίου καί κατά πόσο ἀνταποκρίνονταν στίς προσδοκίες τοῦ δασκάλου τους .

Ὁ ὁσιος Εὐγένιος γράφει συχνά αὐθόρμητα, χωρίς περιττά στολίδια καί ξέρει πολύ καλά ὅτι σέ κάποιες περιπτώσεις γίνεται δυσάρεστος. Ἐτσι ἀπευθυνόμενος στόν Ἀλέξανδρο Μαυροκορδάτο προκειμένου αὐτός νά ἀπελευθερώσει δούλη χριστιανή του γράφει:

«Ἄς ἐλευθερώσῃ, παρακαλῶ, τῆς δουλείας τήν πτωχήν αὐτήν χριστιανήν· ἄς εἰπῇ τοῦτο καί τῆς κυρίας μητρός της, καί μάλιστα νά μετριάξῃ εἰς τούς ἀνθρώπους. αἱ ἄς εἶναι συμπαθῆς καί εὐσπλαγχνος μιμουμένη μέ τοῦτο τοῦ κοινοῦ Δεσπότη τόν φιλόανθρωπον· δέν σπλαγχνίζεται δοῦλον ἀλλά ἄνθρωπον ὁμόδουλον, χριστιανήν ὡς χριστιανή. Οἱ χριστιανοί δέν δουλῶνουν ποτέ χριστιανούς κατά νόμους, ἀλλ' ἐπειδή ἡ κακή φορά τῆς τύχης, όπου ἤφερεν εἰς τό γένος μας πολλά ἀνάποδα, ἤφερε καί τοῦτο, νά δουλῶνουν χριστιανοί χριστιανούς, ὅχι ἐπὶ ποσόν μήτε ὡσάν τούς ἄλλους ἀλλά πολλά χειρότερα καί ὠμότερα. Μήν βαρεθῇς, παρακαλῶ, κυρ Ἀλέξανδρε, τήν στυφότητα τοῦ γράμματος, ὅτι ἡ στυφότης εἶναι καί θεραπευτική καί ἰάσιμος καί τῆς μελλούσης καί ἐλπυζομένης ζωῆς πρόξενος».

Εἶχε ἐπίγνωση ὁ ὁσιος ὅτι οἱ ἐπιστολές του συχνά δέν ἀποσκοποῦσαν στήν ἀπλή ἀνταλλαγή εἰδήσεων καί φιλοφρονήσεων ἀλλά ἀποτελοῦσαν χειρουργικά ἐργαλεῖα καθαριότητος τῆς ψυχῆς τοῦ ποιμνίου του καί γι' αὐτό δέν δίσταζε νά γίνῃ στυφός καί δυσάρεστος ὅπου χρειαζόταν προκειμένου νά πετύχῃ τό ζητούμενο. Γιά τοῦτο ὁ Δημαρᾶς ἐντοπίζει τήν «ἀσκητική σκληρότητα

καί ἀλυγισιά», ἀναγκαῖες πιστεύω σέ συνθήκες πού ἐξαχρείωναν τίς ψυχές τῶν ἀνθρώπων ὅπως τό ἐντοπίζει καί ὁ ὅσιος: ἡ «κακή φορὰ τῆς τύχης», ἡ ἱστορική συγκυρία θά λέγαμε ἐμεῖς, ἐπέφερε καί τοῦτο νά δουλώνουσι χριστιανοί χριστιανούς».

Καί ἐπιχειρεῖ νά ἐπιφέρει τήν ἐπίγνωση στό ἄτομο, νά τό διαφοροποιήσει ὡς χριστιανό ἀπό τό ἀντιχριστιανικό περιορῶν κλίμα· νά βοηθήσει τόν παραλήπτη τῆς ἐπιστολῆς νά ὀρθοποδήσει πνευματικά ὡς ἄνθρωπος. Αὐτό ἀκριβῶς εἶναι τό πνεῦμα τοῦ χριστιανικοῦ οὐμανισμοῦ τοῦ ὁποίου φαίνεται ὅτι ὑπῆρξε θιασώτης ὁ ὅσιος: ἡ ἠθική βελτίωση τοῦ ἀνθρώπου μέ τήν κατάκτηση τῆς πνευματικῆς, ἠθικῆς καί διανοητικῆς ἐλευθερίας, μέσω τῆς παιδείας πού ἐδῶ στή συγκεκριμένη περίπτωση διενεργεῖται διά τῆς ἀλληλογραφίας.

Ἀξίζει ἴσως νά ἀναρωτηθοῦμε ἂν μποροῦμε νά ἀνιχνεύσουμε στίς μέρες μας τό πνεῦμα τοῦ θρησκευτικοῦ οὐμανισμοῦ τοῦ ὁποίου ὅπως πιστεύουμε ἐν μέρει ὑπῆρξε φορέας καί ὁ ὅσιος. Βεβαίως θά ἀναρωτηθεῖ κανεῖς τί νόημα ἔχει ὁ προβληματισμός αὐτός ὅταν ἡ δημοτική ἔχει πιά καθιερωθεῖ ὡς ἐπίσημη γλῶσσα τοῦ κράτους καί χρησιμοποιεῖται πιά καί ἀπό πολλούς κληρικούς καί διανοούμενους. Καί ὅμως ἀκόμη καί σήμερα πολλοί πνευματικοί ἄνδρες καί κληρικοί ἐπιμένουν νά ὀμιλοῦν τόν «Ἑλληνα» λόγο, ὅπως τόν ἀποκαλοῦν, λές καί ὁ ἄλλος λόγος, ὁ δημῶδης, εἶναι ἀλλόφυλος. Τούς θαυμάζουν ἀπό κάτω οἱ ἀπλοί πολίτες, λένε εἶναι μορφωμένοι, ξέρουν πολλά, δέν καταλαβαίνουμε τίποτε ἀπ' ὅσα λέει.

Γί' αὐτό νιώθεις μιάν κάποια ἀγαλλίαση ὅταν ἀκοῦς ἱερωμένους ὅπως ὁ μητροπολίτης Μεσογαίας καί Λαυρεωτικῆς κύριος Νικόλαος νά χειρίζονται λόγο σύγχρονο δημῶδη μεστό νοημάτων τόσο ἐντός τοῦ ναοῦ, ὅπως λόγου χάρη στήν ἐνθρόνισή του ὡς ἐπισκόπου, ὅσο καί στή γενικότερη ἐπικοινωνία του μέ τό ποίμνιό του. Ἀκολουθεῖ ἕνα μικρό δεῖγμα:

-Κατά ποῖο τρόπο τελικά , ὅλη αὐτή ἡ πορεία σας, ἀλλά καί ἡ χειροτόνησή σας σέ Μητροπολίτη, σᾶς ἔχει ἀλλάξει ὡς ἄνθρωπο μέσα στά χρόνια:

-ή ζωή μου είναι γεμάτη από χαρά και μακάρι αυτή τή χαρά νά μπορούσα νά τή δώσω σέ όλο τόν κόσμο. Καί ή ἐπιστήμη μου ἔδωσε πολλή χαρά. Από τό πρῶτο σκαλοπάτι τῆς ἐπιστημονικῆς χαρᾶς πῆγα σέ ἕνα δεύτερο, στό σκαλοπάτι τῆς μυστικῆς χαρᾶς πού μου ἔδωσε ή ἐπιθυμία μου γιά προσωπική, ἐσωτερική, μοναχική ζωή. Μετά, πέρασα σέ ἕνα ἄλλο, αὐτό τῆς κοινωνικῆς χαρᾶς, καθώς βγῆκα ἀπό τό Ἅγιον Ὄρος καί ἔζησα μέ τόν κόσμο καί αἰσθάνθηκα ὅτι ἔπρεπε ἐγώ νά γίνω κομμάτια γιά τούς ἄλλους καί νά μπορέσω νά βάλω στήν ἀγκαλιά μου τήν ἀγάπη, τήν κοινωνία, τίς ἀνάγκες τους, τίς χαρές τους, τά προβλήματα τους, τίς ἀναζητήσεις τους, ὅλα. Τελικά, μέσα ἀπό τά γεγονότα, ἀπό τούς ἀνθρώπους, δίνει ὁ Θεός εὐκαιρίες καί ἀνοίγει δρόμους στή ζωή μας. Αὐτό πού θά ἤθελα νά σημειώσω εἶναι ὅτι ὅποιος θέλει νά γνωρίσει τόν Θεό μέσα ἀπό τήν χαρά, τόν γνωρίζει μέ ἄλλο πρόσωπο. Δέν γνωρίζεται ὁ Θεός μέσα ἀπό συμβουλές, ἀπό ὑποδείξεις, ἀπό κανόνες. Ὁ Θεός γνωρίζεται μέσα ἀπό μιά αἴσθηση ταπεινῆς ἐκπληξης καί ἐσωτερικοῦ αἰφνιδισμοῦ. Ἐγώ αὐτό ξέρω, αὐτό θά ἤθελα νά δώσω καί μέ αὐτό θά ἤθελα νά φύγω ἀπό αὐτόν τόν κόσμο¹⁰.

Νομίζω ὅτι αὐτήν τήν ταπεινή ἐκπληξη καί τόν ἐσωτερικό αἰφνιδιασμό βίωσε καί ὁ ὅσιος Εὐγένιος ὁ Αἰτωλός στή διάρκεια τῆς ζωῆς του τότε πού ἀποφάσισε νά διακονήσῃ ἐδῶ στά Ψηλά Βουνά τήν παιδεία τοῦ ὑπόδουλου Γένους μέ τή διδασκαλία, τό λόγο καί τή γραφή.

¹⁰ Συνέντευξη που δόθηκε στο Περιοδικό: Το Καποδιστριακό – Έκδοση Του Πανεπιστημίου Αθηνών, και στην στήλη: Πρόσωπα – Συνέντευξη: (15/11/2008).
Επιμέλεια: Α. Μεράκου http://kapodistriako.uoa.gr/stories/134_in_01/index.php?m=2

Περίληψη στα Γαλλικά

Le Saint Eugène de l'Étolie, influencé par le climat idéologique de l' humanisme religieux (dont le chef fut le patriarche Cyril Loukaris, dont le saint fut un ferme partisan) a choisi d'utiliser la langue vernaculaire de son époque dans un grand nombre de ses lettres. Son but fut la pédagogie, l' illumination morale, la communication plus profonde et essentielle avec les destinataires de ses lettres. Reconnaisant le contexte linguistique des gens auxquels il s'address, il respecte leur capacité de perception linguistique et comme son objectif n'est pas d'impressionner mais d' "opérer" les âmes avec la parole et la raison, et les conduire à la conscience des conditions (économiques, sociales, intellectuelles) laisse de côté la langue savante dont il est connaisseur excellent et manie la langue vernaculaire de son époque. Il suit, ainsi, le chemin d'autres grands prêtres qui furent pionniers à cette époque là en utilisant la langue parlée pour exprimer le discours ecclésiastique comme Meletios Pigas, Damascène Studite, Maxime Kallipolite, etc.